ФИФІ ФЫМЫГЪЭПУД, ФИ ІЕЙ ФЫМЫГЪЭПЩКІУ

АДЫГЭ ПСАУЗЭ

1924 ГЪЭ ЛЪАНДЭРЭ КЪЫДОКІ

АДЫГСКОЕ СЛОВО

КЪБР-м И ПАРЛАМЕНТЫМРЭ ПРАВИТЕЛЬСТВЭМРЭ Я ГАЗЕТ ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА КБР

№25 (24.619) ● 2024 гъэм гъатхэпэм (мартым) и 5, гъубж Тхьэмахуэм щэ къыдокІ И уасэр зы тумэнщ

УРЫСЕЙМ И ПРЕЗИДЕНТ ХЭХЫНЫГЪЭХЭР
2024, ГЪАТХЭПЭМ И 15-Р
ЦИК.РФ

● ЗэІущІэхэр

Къэбэрдей-Балъкъэрым и зыужьынытъэм зыщегъэгъуазэ

Къэбэрдей-Балъкъэрым лэжьыгъэ Іуэхуклэ щыІащ Урысей Федерацэм и Правительствэм и Унафэщым и къуэдзэ Новак Александр. КъБР-м и Іэтащхьэ КІуэкІуэ Казбек и гъусэу ар хэтащ Урысейм узыншагъэр хъумэныкІэ и Іэнатіэм щыщу нэхъ къаралІэ дыдэм щыІэ и Іуэхущ1апІэр – Эльбрус къуажэм и амбулаторэр – къыщыІэуІуэх зэІущІэм. Апхуэдэуи газыр унэхэм ешэлІэным хуэгъэпса президент программэмкІэ Іуэхущ1апІэр абдежым гъэсныпхъэ щхьэнтІэр къызэрыкІуэ бжьамиим щыпадзащ.

«ДЭТХЭНЭ зы щІыхуми и гъащІэм щынэхъ къалІэ дыдэр и узыншагъэрщ, абы къызэкІыуи гуапэщ къуажэм мыпхуэдэ Іуэхущ1апІэхэр къызэрыщызэІуахыр, иджырей Іэмалхэр къагъэсэбэнурэ объект щхьэхуэхэм газыр зэрырашалІэр», - жиІащ Новак Александр. Абы къыхигъащІащ пэжэщІэр къэралым и Президент Путин Владимир и пщэрылъкІэ «Узыншагъэр хъумэн» лъэпкъ проектым хэту зэрагъэзащІэр, кІуажэдэхэм, Іуэхущ1апІэм и лэжьакІуэхэм узыншагъэрэ зэІузэпэщыгъэрэ яІэну ехьэухъащ.

Іуэхущ1апІэр Іущщхьэмахуэ район сымаджещым и кІудамэщ. Абы медицинэ дэІэпыкъуныгъэхэр щыхуащІэ Эльбрус, Тегенекли, Байдаевэ, Терскол къуажэхэм щыпсэу щІыху 5640-м. Махуэ лэжьигъэм абы екІуэлІэфынщ щІыху 92-рэ. Жьыгъуэрэ зыхуэныкъуэ Іуэхутхъэбзэкэр хуащІэ дохутыри 7-м, курыт щІэныгъэ зиІэ медицинэ лэжьакІуэу 15-м.

Лыжэкіэ бгым кьежжхэу фэбжь зэмылІэужьыгъуэхэр зыгъуэтахэм япэ дэІэпыкъуныгъэ щагъуэтыр мы амбулаторэрщ. Гъатхэм щегъэжьауэ бжьыхьэкуфІ хьуху аллергие зиІэ сымаджхэзэм я узыншагъэр щызэфІагъэувэжыр мы щІыпІэрщ.

Іуэхущ1апІэр и инагъкІэ метр зэбгъуэнатІэ 580-рэ мэхъу, ар 1936 гъэм яхуауэ щыта унэм и пІэ къыдауэ аращ. Абы хэтынущ щыхухэм махуэкІэ щеІэзэ, травматологие къудамэхэр, педиатриэм, терапевтым, нэгъуэщІ унэтІыныгъэ зэхуэмыдзэхэмкІэ Іэщ1агъэлІкэр щылажьэну пэшхэр. Амбулаторэр иджырей мардэхэм тету, технологие нэхъыфІхэр кьагъэсэбэну яухущ.

- Иджырей мардэхэм тету яуха амбулаторэм и фІыгъэкІэ Іуэхуэдэсхэми Іуащхьэмахуэ лъапэ зыгъэпсэхуакІуэ къакІуэхэми фІагъ лъагэ зиІэ медицинэ дэІэпыкъуныгъэхэр ягъуэтынущ, - жиІащ КІуэкІуэ Казбек. Апхуэдэу къыхигъэщащ щІыхуэм япэ медицинэ дэІэпыкъуныгъэ щрат Іуэхущ1апІэхэр къэгъэщІэрэщІажьнымкІэ, узыншагъэр хъумэныкІэ Іэнатіэм и лэжьакІуэхэм я псэукІэр егъэфІэкІуэныкІэ къэралым и Президентым къыхилъхьа жэрдэмхэм мыхьэнэшхуэ зэраІэр.

* * *

Новак Александр зригъэлъэгъуащ республикэм дежкІэ мыхьэнэшхуэ зиІэ нэгъуэщІ зы проекти зэрагъэзащІэр – ар щыІащ хадзэкІэхэр къыщагъэкІ «Шэджэм-Агро» хуабэщым.

Комплексым и япэ Іыхьэм нэгъабэ и мэкъуаугъуэ мазэм лэжьэн щІидзащ. Ар гектар 37-рэ мэхъу, ятІонэрэ ІэлІэжьигъуэм абы хадзэхкІэ тонн 1157-рэ къытрахащ. Мэкъумэш предприятэм и продукцэр къэралым и хэгъэгум хурагъашэ.

Хуабэщым и етІуанэ Іыхьэм гектар 63-м нэблагъэ иубыдынущ. Мы зэманым хадзэкІэхэр зыхуэй щыхуагъэзэну щыпІэр, щыІалъэр ухуэныр и кІэм нагъэс. Хуабэщым е районым и щхьэ закъуэ хозяйствэхэм къыщагъэкІа продукцэр зэрызэбграшыным хуэгъэкъэшыруэу щахъумэнущ абы.

Ухуэныгъэхэр зэфІэкІрэ Шэджэм дэт хуабэщым и лъэщагъ псори къыгъэсэбэпу лэжьэн щІидзэмэ, абы хадзэхкІэ зэмылІэужьыгъуэу тонн мин 24-м щыгъу къыщыгъэкІыфынущ. Іэнатіэм щыху 1200-рэ щылажьэфынущ, иджыпсту 600 щыІэщ.

Щ1ынальэм и Іэтащхьэм къыхигъэщащ Шэджэм дэт хуабэщ комплексыр хадзэкІэ гъэкІынынымрэ абы елэжьынымкІэ Кавказ Ищхьэрэм щыІэ предприятэ нэхъ ин дыдэу зэрыщытынур икІи щ1ынальэм а унэтІынигъэм зыщ1ужьынымкІэ хэкІыпІэ хъарзынэу зэрыщытыр.

* * *

УФ-м и Правительствэм и Унафэщ Новак Александррэ КъБР-м и Іэтащхьэ КІуэкІуэ Казбекрэ тепсэльыхьащ республикэм и социально-экономикэ зыужьынигъэм, апхуэдэуи къапэщыт къалэнхэм.

Къэбэрдей-Балъкъэрым и Іэтащхьэм вице-премьерыр щигъэгъуэзащ Урысейм и Президент Путин Владимир и жэрдэмкІэ къыхалъхьа лъэпкъ проектхэр гъэзэщІэнымкІэ ирагъэкІуэкІ Іуэхуэм.

Апхуэдэу и гугъу яІащ щ1ынальэм и экономикэм дежкІэ мыхьэнэшхуэ зиІэ проекти 5-м: Тырныауз и вольфрам-молибден къыщІэхьапІэм лэжьыгъэхэр щызэтеубгъежыным, «Шэджэм-Агро» хуабэщ комплексым и ухуэныгъэм, ИТ-паркым, Налшык псэупІэ хъэблэщІэхэр къыщызэІухыным, «Эльбрус» курортым зегъэужьыным.

Мы зэманым ирихьэлІэу инвестицэ мыпхуэр сом мелард 26,7-рэ мэхъу, абы щыщу сом мелард 22,2-р – бюджетым щыщкъым. Лэжьапі Іэнатіэ 800-м щІигъу къызэрагъэпэщащ.

Республикэм нэгъуэщІ проектышхуэхэри щагъэзащІэ. Апхуэдэу Іуащхьэмахуэ районым гипс щащІ заводым ууэныгъэм ирахьэлІэ пкьыгъуэ-хэр къыщІэгъэкІын щрагъэжьэжащ. Иджыпсту абы щолажьэ щіыху 215-рэ. «ВоенТекстильПром»-м Налшыкрэ Бахъсэнэрэ дэрбзэр Іуэхущ1апІэхэр къыщызэІуихащ икІи щіыху 755-рэ лэжьыгъэкІэ къызэригъэпэщащ. Шэджэм дэт, абдж щащІ заводым и лэжьыгъэр иригъэжьэжащ, абы Іэнатіэкіэ щіыху 300 къызэригъэпэщащ, адэкІи зыужьыныгъэр щокІуэкІ. Ахэр иужьрей илъэсхэм щ1ынальэм и экономикэ зыужьыныгъэм хэлъхьаныгъэ хуэзащІэхэм я зы Іыхьэу аращ. КъыщынэмыщІауэ, туризмэмкІи проект зыбжанэ ягъэзащІэ. Экономикэм игъуэта зыужьыныгъэм и фІыгъэкІэ бюджетым и хэхъуэри нэхъыбэ хуащІ - нэгъабэ елытауэ проценти 110,5%-кІэ.

КІуэкІуэ Казбек Новак Александр фІыщІэ хуищІащ Къэбэрдей-Балъкъэрым къаззрыхуеблэгъам икІи щ1ынальэм щагъэзащІэ проектхэм гулъытэ къаззрыхуищІым папщІэ.

Сочэ щІалэгъуалэм я къалэщ

Дуней псом и къалэхэм яащІущ щІалэгъуалэ нэхъыбэ дыдэ зыдэсыр Сочэщ мы махуэхэм. Абы щыІэзэхуэщ Щ1алэгъуалэм я дунейпсо фестивальым хэт щ1алэрэ хъыджэбзу мин 20-м щІигъу. Зэхьихь зиІиныгъ кІуэ къызэІухахуэ, щхьэпагъ кІуэ утыку кърахьэу йокІуэкІ.

ДУНЕЙПСО зэхьихьэхэм щызэхуэсащ егъэджэныгъэм, щІэныгъэм, хьэрычэт, псапэ щІэным, волонтёр Іуэхуэхэм, медиам, щэнхабзэм, спортым, нэгъуэщІ Іэнатіэ кІуэдым щыпашэ щІалэрэгъуалэхэр. Абыхэм ящІущу мини 10-р нэгъуэщІ къаралхэм къикІащ. Иджы ящІу мы фестивальым хэтщ1ынэс 14-17-м ит ныбжьыщІэу зы мин, 500-р ди къаралым щыщу, 500-р хамэ щІыпІэхэм къикІауэ.

Гъатхэпэм и 1-7 махуэхэм «Сириус» федеральнэ щІынальэм щекІуэкІ Щ1алэгъуалэм я дунейпсо фестивальым я зэфІэкІ, я хабзэ, зыужьыкІэ, зэчий ягъэлъэгъуэну кІуащ ди республикэм щыщу щІыху 64-рэ. Зэхьихьэм и фестиваль зэмылІэужьыгъуэхэм адыгэ пшынэр щоІу, адыгэ джэгу щащІ, фащэ, лъэпкъ Іэщ1агъэхэр, нэгъуэщІ куэди щагъэлъагъуэ. Абы дихьэхыу къоплъ хамэ щІынальэхэм къикІаэхэр. Езы ныбжьыщІэхэми яльагъур, зыхахьр, зрагъащІэр, яІажьир бэщ. Проектыщ1эхэр утыку кърахьэ, федеральнэ программэхэм хэтщ, апхуэдэуи зэІущ, лекцэ гъэщІэгъуэнхэм щІэсщ.

Зэхьихьэм хэтщ Австралиэм, Вьетнамым, Индонезием, Канадэм, Китаймэ, Кореем, США-м, Таиландым, Японием, кІэщІу жьпІэмэ, къэрали 188-м къикІаэр.

Фестивальым и дамыгъэр Чебурашкэщ. Ар ауэ сытми къыхахахьым - а псэущхьэ гуакІуэ щ1ыкІур зэнхьеевныгъэмрэ кІуэдкІэ нэхъ лъэрызехьэ хуащ. Мы гъэм фестивальым нэхъыщхьэу щагъэлъагъуэр гуапагъэр зэрыльапІэрщ, зрыщІ щІыхуэм я псэм и кьабзаг1ырщ, урысей щэнхабзэмрэ щІэныгъэмрэ зэрыгъуэнэщхэщ. КІэщІу жьпІэмэ, щІалэгъуалэр Іуэхугъуитхум нэхъ теухуауэ мэлажьэ. Дауи, япэ махуэр зыхухэхауэ щытар мамырыгъэр дунейм щытепщэу щытынырщ, етІуанэр - лъэпкъ зэкъуэтынырэщ...

Зэхуэсым къыщІэзрагъэпэщ зэпсэлъэныгъэхэр, лекцэхэр, жэрдэмщІакІуэхэм я зэІущІэхэр, зэхьэзэхуэхэр, гъэлъэгъуэныгъэхэр, мастер-классхэр, нэгъуэщІхэри.

«ЩІэныгъэ» зэгухьэныгъэм и унафэщІ Древаль Максим зэрыжиІамкІэ, фестивалым спикер щІэрыІуэу кьрагъэблагъэхэм ящІыщ режиссёр, продюсер Бессон Люк. Мы махуэхэм абы щыІащ тырку актёр щІэрыІуэ Озчивит Бурак.

Махуитхум кьриубыдэу фестивальым и утыкухэм къыщыпсэльэнущ спикер зы минрэ ныкъуэрэ. Концертхэм артист мини 3-м зыкъыщагъэпэгъуэнущ. Зэхьихьэм щрагъэкІуэкІынущ документальнэ кином и фестиваль, сыт щхьэжІэ жьпІэмэ, абы щІалэгъуалэр уха6жьу дехьэх. Къыззхуэсахэм щІэ сурэтхэр щагъэпльагъуэ, я Іэдакъэ къыщІэкІа тхылъхэр щащІэ утыкухэр иІащ. Уеблэмэ Урысейм и пІэпкъхэм я шхынигъуэхэм ущедзакъэ хъу утыкуи иІащ.

Фестивалым и кьалэн нэхъыщхьэр дунейпсо зэдзэлажьэныгъэр гъэбыдэнырщ, щэнхабзэ, лажьыгъэ зэпыщІэныгъэхэр егъэфІэкІуэнырщ, псом хуэмыдэу хамэ къэрал зэмылІэужьыгъэхэм щыщ щІалэгъуалэр зэщхъхьу псалъэхэр яхуихьащ, нэхъри пригъэгушхуэщ Къэбэрдей-Балъкъэрымрэ Урысей Федерацэмрэ я щІыхьэр яІэту утыку итыну.

НЭЩІЭПЫДЖЭ Замир.

Жьы хъуахэм защІэгъэкъуэным теухуа республикэпсо щэбэт щІыхьэху егъэкІуэкІыным и Іуэхукіэ

Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и Правительствэм и Унафэ

2024 гъэм мазаем и 27-м, №235-ПП

1941-1945 гъэхэм екІуэкІа Хэку зауэшхэм ныкъуэдыкъуэ хэхъуэхэмрэ хэтахэмрэ, хэкІуэда зауэлІхэм я фызабэхэу 1941-1945 гъэхэм екІуэкІа Хэку зауэшхуэм и ветеранхэм я лІуэжьыгъуэм хагъэхьауэ «Ветеранхэм я Іуэхукіэ» Федеральнэ закон №95-ФЗ-уэ 1995 гъэм щІышылэм и 12-м къыдэхІам и 2-нэ статьям и 1-нэ пунктым и 4-нэ пункт щІагъэм къыщыІэтыгъуэ, апхуэдэу ЕтІуанэ дунейпсо зауэм и лъэхъэнэ фашистхэмрэ абыхэм якъуэтахэмрэ щІыхуэхэр залымыгъэкІэ щІалІагъэ гъэрыпІэхэм, геттэхэм, нэгъуэщІ щІыпІэхэм балигъ мыхъауэ щІыпІэхэм псэуныгъэкІэ къаззрыщхьэщыжьыр егъэфІэкІуэн икІи абыхэм псэуныгъэкІэ нэхъыбэу зыщІагъэкъуэн мурадкІэ Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и Правительствэм **унафэ ещІ**:

1. Зауэм, лэжьыгъэ, Іэщ1кІэ Зэщ1эуэзэда Къарухэм, хабзэхъумэ органхэм я ветеранхэм (пенсионерхэм) я Къэбэрдей-Балъкъэр республикэ жылагъуэ зэгухьэныгъэм, апхуэдэу «Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и Профсоюзхэм я федерацэ» зэгухьэныгъэм я жэрдэмыр дэІэпыгъэн икІи жьы хъуахэм защІэгъэкъуэным теухуа республикэпсо щэбэт щІыхьэху 2024 гъэм гъатхэпэм и 30-м егъэкІуэкІын.

2. Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и къэралыр властым и Іуэхущ1акІуэ органхэм, муниципальнэ районхэмрэ къалэ округхэмрэ я щІыпІэ администрацэхэм, мыльку и лІэужьыгъуэ псоми я къыззгъэпэщащІыгъэхэм яхуэгъэльэгъуэн зы махуэ лэжьапщІэкІэ жьы хъуахэм защІэгъэкъуэным теухуа республикэпсо щэбэт щІыхьэхум хэтыну.

3. Жьы хъуахэм защІэгъэкъуэным теухуа республикэпсо щэбэт щІыхьэхум хэтхэм псапащІэу езыхэм яфІэфІу зэхуэхьэс ахъшэр «Урысей Федерацэм и щІынальэхэм я бюджетхэм налог зытрамылъхэ я хэхъуэ нэгъуэщІхэр» 961 1 17 05020 02 0000 180 коДымкІэ «Урысей Федерацэм и бюджет системэм и зэхуакуІэ Федеральнэ казначействэм и органхэм щагъуэ хэхуэхэр» 03100643000000010400 счётым хуегъэхьын.

4. Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм Лэжьыгъэмрэ щІыхуэхэм псэуныгъэкІэ зэщІэгъэкъуэныкІэ и министерствэмрэ Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм Финансхэмкіэ и министерствэмрэ 1941-1945 гъэхэм екІуэкІа Хэку зауэшхуэм къыщыхьэ Іуным и махуэм ирихьэлІэу щэбэт щІыхьэхум къыхэкІа ахъшэхэм я фондым и хьэкъкІэ яритын хуейщ:

1941-1945 гъэхэм екІуэкІа Хэку зауэшхуэм ныкъуэдыкъуэ хэхъуэхьэху икІи хэтахэу, апхуэдэу хэкІуэда зауэлІхэм я фызабэхэу зэпымыууэ Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм щыпсэуахэм сом мин 75-рэ хуэдиз;

1941-1945 гъэхэм екІуэкІа Хэку зауэшхуэм и ветеранхэу «Ветеранхэм я Іуэхукіэ» Федеральнэ закон №95-ФЗ-уэ 1995 гъэм щІышылэм и 12-м къыдэхІам и 2-нэ статьям и 1-нэ пунктым и 4-нэ пункт щІагъэм къыщыІэтыгъуэхэм, апхуэдэу ЕтІуанэ дунейпсо зауэм и лъэхъэнэ фашистхэмрэ абыхэм якъуэтахэмрэ щІыпІэхэм къызэрагъэпэща гъэрыпІэхэм, геттэхэм, нэгъуэщІ щІыпІэхэм балигъ мыхъуауэ щІыпІэхэм ящІыщу зэпымыууэ Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм щыпсэуахэм сом мин 75-рэ хуэдиз;

5. Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм Щэнхабзэмкіэ и министерствэм къызэригъэпэщын хуейщ жьы хъуахэм зыщІагъэкъуэным теухуа республикэпсо щэбэт щІыхьэхур зэрырагъэкІуэкІымрэ абы къыкІуахэмрэ егъэщІыпІа Іуэхуэр республикэм щІыхьэхум зэрыщІэпсыным, мыльку и лІэужьыгъуэ псоми я къыззгъэпэщыжьынымкІэ, щІыпІэ администрацэхэм, мыльку и лІэужьыгъуэ псоми я къыззгъэпэщыжьынымкІэ хэкІыпІэ хъарзынэу зэрыщытыр.

7. Абы щыІэзэхуэщ Щ1алэгъуалэм я дунейпсо фестивальым хэт щІалэрэ хъыджэбзу мин 20-м щІигъу. Зэхьихьэ иныгъ кІуэ къызэІухахуэ, щхьэпагъ кІуэ утыку кърахьэу йокІуэкІ.

ДУНЕЙПСО зэхьихьэхэм щызэхуэсащ егъэджэныгъэм, щІэныгъэм, хьэрычэт, псапэ щІэным, волонтёр Іуэхуэхэм, медиам, щэнхабзэм, спортым, нэгъуэщІ Іэнатіэ кІуэдым щыпашэ щІалэрэгъуалэхэр. Абыхэм ящІущу мини 10-р нэгъуэщІ къаралхэм къикІащ. Иджы ящІу мы фестивальым хэтщ1ынэс 14-17-м ит ныбжьыщІэу зы мин, 500-р ди къаралым щыщу, 500-р хамэ щІыпІэхэм къикІауэ.

Гъатхэпэм и 1-7 махуэхэм «Сириус» федеральнэ щІынальэм щекІуэкІ Щ1алэгъуалэм я дунейпсо фестивальым я зэфІэкІ, я хабзэ, зыужьыкІэ, зэчий ягъэлъэгъуэну кІуащ ди республикэм щыщу щІыху 64-рэ. Зэхьихьэм и фестиваль зэмылІэужьыгъуэхэм адыгэ пшынэр щоІу, адыгэ джэгу щащІ, фащэ, лъэпкъ Іэщ1агъэхэр, нэгъуэщІ куэди щагъэлъагъуэ. Абы дихьэхыу къоплъ хамэ щІынальэхэм къикІаэхэр. Езы ныбжьыщІэхэми яльагъур, зыхахьр, зрагъащІэр, яІажьир бэщ. Проектыщ1эхэр утыку кърахьэ, федеральнэ программэхэм хэтщ, апхуэдэуи зэІущ, лекцэ гъэщІэгъуэнхэм щІэсщ.

Зэхьихьэм хэтщ Австралиэм, Вьетнамым, Индонезием, Канадэм, Китаймэ, Кореем, США-м, Таиландым, Японием, кІэщІу жьпІэмэ, къэрали 188-м къикІаэр.

Фестивальым и дамыгъэр Чебурашкэщ. Ар ауэ сытми къыхахахьым - а псэущхьэ гуакІуэ щ1ыкІур зэнхьеевныгъэмрэ кІуэдкІэ нэхъ лъэрызехьэ хуащ. Мы гъэм фестивальым нэхъыщхьэу щагъэлъагъуэр гуапагъэр зэрыльапІэрщ, псом хуэмыдэу хамэ къэрал зэмылІэужьыгъэхэм щыщ щІалэгъуалэр зэщхъхьу псалъэхэр яхуихьащ, нэхъри пригъэгушхуэщ Къэбэрдей-Балъкъэрымрэ Урысей Федерацэмрэ я щІыхьэр яІэту утыку итыну.

Щ1алэгъуалэм я дунейпсо фестивальым кІэух зэІущІэм хэтыну Сочэ кІуащ Лу Аэзмэт. Республикэм и УнафэщІым къыбгъэхьауэ псалъэхэр яхуихьащ, нэхъри пригъэгушхуэщ Къэбэрдей-Балъкъэрымрэ Урысей Федерацэмрэ я щІыхьэр яІэту утыку итыну.

НЭЩІЭПЫДЖЭ Замир.

«Адыгэ Іуэрытхым» фрагъэблагъэ

● ХъыбарегъащІэ

Дунейпсо Адыгэ Хасэм, Адыгэ къэралыр университетым, Бэрбэч ХьэтІутІэ и цІэр зезыхьэ Къэбэрдей-Балъкъэр къэралыр университетым фрагъэблагъэ Гъатхэпэм и 12-м сыхьэт 13-м екІуэкІыну еханэ Дунейпсо Адыгэ Іуэрытхым (диктантым) жыджэру фыхэтыну. Ар щІэныгъэ онлайн икІи офлайн щІыкІэхэм тету.

КъызэгъэпэщакІуэхэм зэрыжаІэмкІэ, адыгэбзэм и пщІэр къэІэтыным, лъэпкъым щыщхэм анэдэлъхубзэмкІэ ябгъэдэлъ щІэныгъэр егъэфІакІуэным папщІэ зэхаша «Адыгэ Іуэрытх» Іуэхугъуэм адыгэ зыкъэзыІутэж дэтхэнэри хэт хъунущ, ар щыпсэу щІыпІэм, адыгэбзэм зэрыхуэшэрыуэм емылъытауэ.

Іуэрытхыр ятхыну цІыхуэр щызэхуэсынущ дэ хэгъэгум и щІынальэхэм, курыт щІэныгъэ щрагъэгъуэт Іуэхущ1апІэхэм, еджапІэ нэхъыщхьэхэм, библиотекэхэм.

Налшык къалэм «Адыгэ Іуэрытхыр» мы щІыпІэхэм щекІуэкІынущ:

Къэбэрдей-Балъкъэр къэралыр университетым (Чернышевскэм и цІэр зезыхьэ уэрам, 173, 501-нэ, 303-нэ пэшхэм);

КІуэкІуэ Валерэ и цІэр зезыхьэ Къэбэрдей-Балъкъэр къэралыр мэкъумэш университетым (Лениным и цІэр зезыхьэ уэрам, 1 я, экономикэмкІэ факультет, етхуанэ къат);

Мэлбахъуэ Тимборэ и цІэр зезыхьэ лъэпкъ библиотекэм (Нэгумэм и цІэр зезыхьэ уэрам, 5).

Іуэхущ1апІэ щхьэхуэ емыкІуэлІэфынум онлайн щІыкІэм тету анэдэлъхубзэмкІэ и щІэныгъэр къыщипщытэ хуэнущ мы хэщІапІэмкІэ: https://my.mts-link.ru/61891743/704829571.

Къэбэрдей-шэрджэсыбзэкІэ диктантыр зытхахэм я лэжьыгъэхэм и сурэтыр (скан) сыхьэтым къриубыдэу къэпщытакІуэхэм яхуеврагъэхъхунущ мы электрон хэщІапІэм: dahnalchik@gmail.com.

КІэмыргуей адыгэбзэм тету ятха тхыгъэ хьэзырхэм я сурэтыр +79182239519 телефоным пыщІа Whats App-м е adygkafedra@mail.ru майл-хэщІапІэм ебгъэхь хъунущ.

Адыгэбзэм и пщІэр къІэтын, лъэпкъым анэдэлъхубзэмкІэ бгъэдэлъ щІэныгъэр егъэфІэкІуэн папщІэ зэхаша «Адыгэ Іуэрытхым» фыхэтыну адыгэу зыкъэзыІутэж дэтхэнэри фыкъыхудожэ, фыщыпсэу щІыпІэм, адыгэбзэр фІы дыдэу фщІэми фымыщІэми емылъытауэ.

«Адыгэ Іуэрытхыр» зэрекІуэкІыну жьыпхъэ убзыхуам ДАХ-м и сайтым фыкъыщедж хъунущ: intercircass.org.

УпщІэ зиІэхэр +79289109975; +79286934817 телефонхэм фыпсалъэ хъунущ.

Гъуэгуанэ кІыхь

Урысей МВД-м и ІэнатІэм хыхьэ Эксперт-криминалист къулыкъур къызэрызэрагъэпащэ гъатхэпэм и 1-м ильэсиі 105-рэ ирикъуащ. Абы теуха зэІущІэ гуапэ КЪБР-м щыІэ МВД-м щекІуэкІащ.

ІЭНАТІЭМ и лэжьакІуэхэм, ветеранхэм я махуэшхуэмкІэ ехъуэхъуащ къэрал кІуэцІ Іэхуэхэмкіэ министру КЪБР-м щыІэм и къаланэкэ пІалъэкІэ зыгъэзащІэ, полицэм и генерал-майор **Крючков Вячеслав**. Абы фІэхъус тхылъыр ІэщІилъхьащ КЪБР-м щыІэ МВД-м и эксперт-криминалист центрым и унафэщІ, полицэм и полковник **Уэрэбай Владимир**.

Іуэху гуапэм пищэу Крючков Вячеслав къеджащ Урысей Федерацэм къэрал кІуэцІ Іэхуэхэмкіэ и министрым и къуэдзэ, полицэм и генерал-полковник **Кравченкэ Александр** къыбгъэдэкІыу министерствэм къыЗэрыхьа хъуэхъум.

Къызэхуэсахэм защыхуигъаззм, ведомствэм и Іэтащхьэм къыхигъэщащ щІэпхъаджагъэхэр къыщІэгъэщыным икІи зэхэгъэкІыным ехьалІауэ щыпщыт пщэрылъхэр гъэзэщІэным мыхьэнэшхуэ зэриІэр икІи эксперт-криминалист ІэнатІэхэм я лэжьакІуэхэм фІыщІэ яхуищащ. Зи махуэшхуэр зыгъэлъапІэхэм ар ехъуэхъуащ узэншагъэ быдэ, насып, унагъуэ зэІуэзэпэщыгъэ яІэну, адэкІи я къулыкъум ехъулІэныгъэщІэхэр щызыІэрагъэхьэну.

- Нобэ МВД-м и ІуэхущІафэр къэлъытэгъуейщ эксперт-криминалистхэм я лэжьыгъэр хэмыту. Фэ махуэ къэс фи лэжьыгъэм къыщыбогъэсэбэп щІэныгъэмрэ техникэмрэ щІэуэ къыхьихьэхэр. Фи лэжьыгъэфым папщІэ фІыщІэ фхузощІ! - къыхигъэщащ Крючков Вячеслав.

Адэкіэ фІыщІэ тхыгъэхэр иратащ зи къалэнхэр екІуу езыхьэкІ, хабзэ, пэжыгъэ зыхэлъ экспертхэу Урысей МВД-м Май районым щиІэ къудамэм щылажьэ Агеев Андрей, Урысей МВД-м и «Прохладненский» къудамэм щыщ Пономаренкэ Максим, Налшык къалэ УМВД-м къулыкъу щызыщІэ Жуан Заур сымэ я адэ-анэхэм, я къуэхэр тэмэму зэрагъэсам папщІэ.

Эксперт-криминалист къудамэхэм я зыужьыныгъэм хуащІа хэлъхьэныгъэм, къэрал кІуэцІ Іэхуэхэмкіэ органхэм ильэс куэдкІэ купщІафІэу зэрыщылэжьам папщІэ ветеранхэу Жашуев Хьэзыр, Жолдашев Хьэсэн, Архэст Хьэсэн сымэ КъБР-м щыІэ МВД-м и щІыхь тхылъхэр иратащ.

Я пщэрылъхэр хьэлэлу езыхьэкІ, екъулІэныгъэшхуэхэр къэзыгъэлъэгъуа, къыхэжаныкІа я лэжьакІуэхэм иратащ КъБР-м щыІэ МВД-м и щІыхь, фІыщІэ тхылъхэмрэ саугъэт лъапІэхэмрэ.

КъБР-м щыІэ МВД-м и эксперт-криминалист центрым ильэс куэдкІэ и унафэщІу щыта, ветеран Жашуев Хьызыр къалэныр езыхьэкІ лэжьакІуэхэм къуэхъуащ къулыкъум ехъулІэныгъэхэр щаІэну, къыхаха Іэщ Іагъэм хуэпэжыну.

ЗэІущІэм и кІэухэу Крючков Вячеслав къулыкъум и ветеранхэм фІыщІэ яхуищащ эксперт-криминалист ІэнатІэхэм я зэфІэуэвэныгъэмрэ зыужьыныгъэмрэ хэлъхьэныгъэшхуэ зэрыхуащІам папщІэ.

УЭРДОКЪУЭ Женя.

Мурадхэр даІыгъ

Мэзкуу областым и «Хэкупсэ» паркым иджыблагъэ щекІуэкІащ Урысей Федерацэм Экономикэ зыужьыныгъэмкІэ и министерствэм къызэригъэпэща зэІущІэ. Ар теухуауэ щытащ хьэрычэт ІэнатІэм къыщыхалъхьэ жэрдэмхэр дэІыгъыным.

ЗЭХУЭСЫМ и лэжьыгъэм хэтащ Къэбэрдей-Балъкъэрым экономикэ зыужьыныгъэмкІэ и министрым и къуэдзэ Белецкая Ольгэ, министерствэм и къудамэм и унафэщІ Джатэ Аданэ, «Си хьэрычэт ІэнатІэ» щІыналъэ центрым и тхъэмадэ Дудар Хьэдис, КЪБР-м экспортыр дэІыгъыныгъэмкІэ и центрым и унафэщІым и къуэдзэ Абыдэ Хьадижэ сымэ.

«Си хьэрычэт ІэнатІэ» фІэщыгъэр зэрихьэу ильэс къэс ирагъэкІуэкІ урысейпсо зэхьэзэхуэм щытепсэлъыхьащ хьэрычэт ІэнатІэ мыинымрэ курытымрэ пыщІауэ лажьэ Іэхуэщ Іапі эхэм зегъэужьыныгъэ абыхэм я жэрдэмхэр ядэІыгъыныгъэ екъэлІауэ нэгъабэ яхуэзэфІэкІамрэ япэ игъэщІипхъэу мы гъэм къапэщІыт къалэнхэмрэ.

УФ-м экономикэ зыужьныгъэмкІэ и министрым и къуэдзэ Илюшниковэ Татьянэ зэІущІэм щыжиІащ хьэрычэт ІэнатІэм пэрытхэр дэІыгъыныкІэ щыІэ Іэмалхэр куэд зэрыхъур. Псалъэм папщІэ, «Си хьэрычэт Іуэху» центрым къэрычэтыщІэхэм Іуэхутхьабзэ зэмылІэужьыгъуэу мини 3-м щИгъу абыхэм нэгъабэ яхуищащ, ахъшэ щІыхуэу, шэсыпІэ дэІэпыкъуныгъэу иратар, я продукцэхэр хамэ къэралхэм ирагъэшэныкІэ зэрызыщІагъэкъуа Іэмалхэр хэмыту. Апхуэдэ Іуэхутхьабзэхэр иджыпсту хуащІэ къэралым и щІыналъэхэм щыІэ центр 430-м.

ЗэІущІэм кърихьэлІахэр лэжьыгъэ и пІалъэкІэ, Іэмал нэхъыфІэкІэ, я Іуэху епІыкІэхэмкІэ зэхъуэжащ, пэхущІэхэр щагъэлъэгъуащ, щхьэпэ яхуэхъун куэди абы къыхахащ.

ХЬЭЩЫКЪУЕЙ Олег.

Дунейм щыхъыбархэр

Анэхэм я пщІэр яІэт

Урысей Федерацэм и Правительствэм Анэ-лІыхъужьхэм иратыну хухаха мыльку сом мелуан 30-м щІигъу дыщІигъужащ. Іэнатіэм и пресс-Іуэхущ Іапіэм къызэритамкІэ, УФ-м и премьер-министр Мишустин Михаил абы теуха унафэм Іэ щІидзащ.

А ахъшэр урысей Правительствэм и гъэтІылъыгъэ фондым къыхэкІащ, «Анэ-лІыхъужь» щыхьыцІэр зыфІаща, ауэдэу «Анэм и щІыхь» орденыр, а орденым и медалыр зыхуагъэфэщащэр гъэгушхуэным хуэгъэпсауэ зэ тыгъуэу ят мылькум хагъэхьэну. Апхуэдэ унафэр къащтащ ахъшэр эратхэм я бжыгъэм зэрыхэхъуам къыхэкІыу.

Абы щыщу сом мелуан тІощІыр хуауТІыпщІынущ Анэ-лІыхъужьхэм, сом мелуани 5,5-р «Анэм и щІыхь» орденыр зыхуагъэфэщахэм, сом мелуани 5,2-р «Анэм и щІыхь» орденым и медалыр эратахэм.

Бынипщ І е нэхъыбэ къэзыпхъуа икІи гъэсэныгъэ тэмэм езыта бэмпхъугъэхэм Урысейм щыфІащ «Анэ-лІыхъужь» цІэр. Апхуэдэ щІыхьыр къэзыпхъжа цІыхубзхэм сом мелуан ират, «Анэм и щІыхь» орденымкІэ ягъэпэжахэм - сом мин 500, а орденым и медалыр зрата, сабиипл е нэхъыбэ зыпІ анэхэм - сом мин 200.

ЖаІэр къохъу

Сербием и президент Вучич Александр жиІащ иджыпсту щыІэ щытыкІэр къэпльытэмэ, Къухьэпіэм и къэралхэм я дзэхэр Украинэм ягъэкІуэнкІэ зэрыхъунур.

«ДЭ псоми Іуэху мыщхьэпэ куэд къытпоплъэ. Къухьэпіэ къэралхэм я танкхэр Украинэм къыщыхутэнкІэ зэрыхъунум и гуЪу щащІым, ар зэи къэмыхъуну къалъытащ, арщхьэкІэ ди нэгу щІэкІащ. Чэзур къхуухьлъатэхэм я деж щынэсым, куэдым жаІащ ахэр Украинэм ягъэкІуэну я фІэщ зэрымыхъур, аргуэрыжьти, абы и уэгум ахэр кІихутащ. Иджыпсту къухьэпІэм и дзэхэм а къэралым щыхуІэ зэрызыщІагъэкъуэнум теуха псалъэмакъхэр йокІуэкІ. Ящыныкъуэхэм жаІэ а хъыбархэм гъабжьэ ямыІэу, ауэ ари къэхъунущ», - кІихьащ Вучич Александр и псалъэхэр ТАСС-м.

Дунейпсо хабзэхэмкІэ инджылыз Іэщ Іагъэлъ Меркурис Александр нэхъапэкІэ кІигъэлъэгъуауэ щытащ Украинэм Іэщэкіэ зэщІэуэда и къаруэхэм я щытыкІэр нэхъ Іей зэрыхъур, абы къыхэкІыуи, европэ къэралхэм я унафэщІхэм НАТО-м и зэфІэкІ псори а зэныкъуэкъум «трагъэлэжьэн» Іуэху зэрызэрахуэр.

Нобэ

♦Гаджетхэр гъэункІыфІауэ щыгъэтыным и дунейпсо махуэщ

♦1911 гъэм къалъхуащ КъШР-м и къэрал лэжьакІуэ, СССР-м и Совет Нэхъыщхьэм и депутату щыта, Къэрэшей-Шэрджэс автономнэ округым и АдыгэХьэблэ щІыналъэм и унафэщІу лэжьа **Къардэн Іэдэм**.

♦1950 гъэм къалъхуащ полковник, жылагъуэ лэжьакІуэ **Гъыш Самир**.

♦1953 гъэм къалъхуащ физико-математикэ щІэныгъэхэмкІэ доктор, УФ-м и Къэрал саугъэтым и лауреат, ЩІДАА-м и академик **Бэвыж Мухьэмэд**.

Дунейм и щытыкІэнур

«pogoda.yandex.ru» сайтым зэритымкІэ, Налшык пшэр техьэ-текІыу щыщытынущ. Хуабэр махуэм градуси 6 - 9, жэщым градуси 3 щыхъунущ.

Зыгъэхьэзырар
ЩХЬЭЩЭМЫЩІ Иэзщ.

Лъэпкъ Іущыгъэ:

Цыхубзыфі гъэтІылъыгъэншэ хъуркъым.

ЩІыпІэ пхыдзахэм Іэ Іэтым щыщІадзэ

УФ-м и Президент хэхыныгъэхэр щекІуэкІынум и пІалъэм нэмысу, Іэ Іэтым щыщІадзащ щІыналъэ пхыдзахэмрэ уздэкІуэну гугъу щыпІэхэмрэ. Апхуэдэу ипэ иту Іэ яІэт хъунущ кхъухьхэм щылажьэхэми (ГъатхэпэМ и 15 - 17-хэм псым тетын хуейуэ ирихьэлІамэ).

ПІАЛЪЭМ нэмысу Іэ яІэтыну Іэмал яІэнущ щакІуэхэми, мэзым, бгым щылажьэхэми, бдзэжьеящхэми. Хэхыныгъэхэр щекІуэкІыну махуэ хэхахэр къэмысу Іэ яІэтыну хуитщ хэхьилІэхэм пэжьжьэ, транспорткІэ зэпыщІэныгъэ зимыІэ щыпІэхэм щыпсэухэри. Абы щхьэкІэ ашыкхэр кърахьэжьІынущ, ахэр щыэтрахынур хэхьныгъэхэр щиух махуэм Іэ Іэтхэм кърикІуар щызэхалъхьэжьІащ.

УФ-м и ХэхакІуэ комиссэ нэхъыщхьэм и пресс-ІэнатІэм хъыбар къызэритымкІэ, щІыналъэ хэхакІуэ комиссэхэм хэтхэм, зэрыхабзэу, къызэхакІухьнущ дунейм и щытыкІэр къыщапщытэ станцэхэр, щыхьэр щагъэхъу щІыпІэхэмрэ къуажэ жыжьэхэмрэ (апхуэдэ щІыпІэхэм нэхъыбэрэ зэрыкІуэфыр вертолётКІэщ, уэсым зэрыпхыкІ машинэхэмкІэщ, уеблэмэ хьэ зэщІэщІахэмкІэщ). ЦИК-м къызэриГъэпльэгъуэмкІэ, апхуэдэ щІыпІэхэм куэд щыпсэуркъым, 2018 гъэм къэралым и Іэтащхьэр щыхахам щыгъуэ, хэхыныгъэхэм я пІалъэр къэмысуэ, цІыху мини 180-м нэблагъэм Іэ яІэтауэ щытащ, кхъухьхэм къыщызэрагъэпэща хэхыпІэ 957-м - цІыху мин 31-м.

И пІалъэр нэмысауэ Іэ Іэтыр ирагъэкІуэкІыну хуитыныгъэ зиІэ щІыналъэхэр 37-рэ мэхъу. Абы-хэм Іэ Іэтхэр мазаем и 25-м щыщІадзащ (ауэ псоми махуэхэр щызэтехуэркъым). Апхуэдэу мазаем и 25-м Іэ Іэтыр къыщызэІуахащ Алтай, Архангельск, Камчаткэ, Красноярск, Магадан, Мурманск, Приморскэ, Сахалинск, Хабаровск щІыналъэхэм, Ненецк, Ханты-Мансийск, Чукотскэ, Ямало-Ненецк автоном округхэм, Саха (Якутием), Тыва республикхэм. КъищынэмыщІауэ, Іэ Іэтым мыгувэу щыщІидзэнущ Донбассрэ Новороссиемрэ я щІыналъэхэми.

Абыхэм я ужь иту, пІалъэм нэмысу Іэ Іэтыр къыщызэІуахынущ Бурятием, Дагъыстэным, Карелием, Коми, Хакасие, Забайкалье, Краснодар, Перьм, Амур, Иркутск, Кемеровэ, Киров, Оренбург, Свердловск, Томск, Тюмень, Еврей автоном щІыналъэм. ПІалъэм нэмысу ирагъэкІуэкІ Іэ Іэтыр зэхуащІыкъын хуейщ гъатхэпэм и 14 пщІондэ.

Къыхэгъэщыпхъэщ, Урысейм и Президентым и хэхыныгъэхэр ирагъэкІуэкІын папщІэ хэхыпІэхэр гъущІ гъуэгу вокзал 42-ми къызэрыщызэІуахынур. Ахэр гъатхэпэм и 15 - 17-хэм пэжьэнущ. «РЖД» ОАО-м зэрыщыжаІэмкІэ, абыхэм я хэхыпІэхэр Урысей Федерацэм и щІыналъэ 28-м щылэжьэнущ.

ЛДПР: Сабийхэм къалэшхуэхэм Іэмал нэхъыбэ щаІэщ

ЗэкІэ Іуэхур зэрыщытыр апхуэдэущ. Иджыпсту школхэм я Іуэху нэхъ зетхуапхъэщ. Дэ гъэждэжныгъэм фІыуэ зедгъэужащ, дунейпсо олимпиадэхэм ди сабийхэр зэрыщытекІуэр абы и щыхьэту къоув. Ауэ апхуэдэ еджакІуэхэр школ псоми яхуэгъэхьэзырыркъым.

Школ псоми егъэджакІуэфІрэ ІэмэпсымэфІрэ яІэкъым. ЩІыналъэхэр ябгъэдэлъ Іэмалхэмкіэ куэду зэщхьэщокІ. Кьытхуэвгъэгъу, ауэ дэ иджыри школ диІэщ я зытхьэщІыпІэхэр щІыбым щыІэу. Сабий зэчиифІэхэм ращыдэлажьэкІэ, адрейхэри зыщІыбгъэгъупщэ хъунукъым. ФІыкІэ ягъэунэхуа «Сириус» центрхэм хуэдэ дэни къыщызэІуахьпхъэщ. Сабийхэр акъылкІэ, творческэ Іэзагъкіэ е спорткІэ щызэпеуэну урысейпсо е дунейпсо зэхьэзэхуэхэм хэтыфІын папщІэ, фонд диІэн хуейщ. Ахэр хамэ къэралхэм щекІуэкІ зэпеуэхэм кІуэн щхьэкІэ, ГъуэгупщІэ яІапхъэщ. НэгъуэщІу зэхуэдгъэдэфынукъым щІыналъэ зэмылІуэжьыгъуэхэм щыпсэу сабийхэмрэ хэхъуэшхуэ зиІэ адэ-анэхэм яПІахэмрэ. Илъэсих къыптэщылъым ди мурадщ сабийхэм къыщалъхуа махуэм щегъэжьауэ я зэчийм зрагъэужьыну Іэмал еттыну, я зэфІэкІкІэр къаралым ирахьалІэфын хуэдэу.

Зыуэ Щыт Экзаменыр гъэкІуэдыжьын хуейщ. Япэраущ, ар ди щхьэусыгъуэу класс нэхъыжьхэм щІэс сабийхэр едгъэджэжьркъым, ЕГЭ-м хуэдгъэхьэзыру аращ. Къэпщытэныгъэхэр фІыуэ ятын папщІэ, репетиторхэмрэ пособиехэмрэ ахъшэшхуэ трагъэкІуадэ. Урысейм ар куэдым щахуэзфІэкІыну? ЕтІуанэраущ, ЕГЭ-м и зэранкІэ щІыналъэхэм нэхъ губзыгъуэ къыщыхъу сабийхэр нэгъуэщІыпІэ мэлэпхъуэ. Дэ къалэшхуэм я закъуэщ зыхэдгъэужьыр. ЩІыналъэхэм щыІэ, щІэныгъэ нэхъыщхьэ щрат еджапІэхэм зеГъуэжьын хуейщ.

Сабийр нэхъ кууэ ебгъэджэныр дэнэкІи кІуэ пэтми нэхъ лъапІэ щохъу. Анэм и мылъкур кружок е секцэ хуэдэхэм къыщыбгъэсэбэпу щІын хуейщ. Апхуэдэ Іэмал зыбжанэ ноби щыІэщ, ауэ куэд хъуркъым. ЩЪхэхуэу сабийр зыгуэрым хуебгъэджэн папщІэ, анэм и мылъкур къэбгъэсэбэпыныр тынщ щІыпхъэщ. Апхуэдэ Іэмал тхуэзгъэпэщмэ, къуажэхэм щылажьэ кружокхэмрэ секцэхэмрэ щІэупщІэ нэхъ яІэнущ, хьэрычэтыщІэхэми я мылъкур апхуэдэхэм ирахьалІэнущ. Иджыпстурей щытыкІэмкІэ, хуажэхэмрэ къалэ пхыдзахэмрэ щыщ сабийхэм музыкэм, спортым, сурэт щІыным зыхуэгъэсэн папщІэ, гъуэгуанэшхуэ зэпачын хуей мэхъу. Хъэвбжьт, ику иту сом мини 2 - 3 зи уасэ секцэхэм текІуадэр сыт хуэдизми, абы унагъуэ куэдым халъхьэж гъуэгупщІэри. Зи гугъу тщІы зэхъуэкІыныгъэхэр унагъуэхэм я дежкІэ щхьэпэ хъунущ. Фи нэгум къыщІэвгъэхьэт и закъуэу сабиитІ зыпІ анэр, и улахуэр сом мин 30 фІэкІа мыхьуу.

«УФ-м и Президентыр хэхыным и Іуэхуэ кІэ» Федеральнэ закон №19-ФЗ-уэ 2003 гъэм щІышылэм и 10-м къыдэкІам и 53-нэ Іыхьэм и 1-нэ пунктым ипкъ иткІэ пщІэнныгъэ тыдодэ».

Кавказым и щэнхабзэ икIи псэкупсэ купщIэхэр къалъыхъуэ

● Жылагъуэ

Бэрбэч Хьэтлутlэ и цIэр зезыхьэ Краснодар-Балъкъэр къэрал университетым «Кавказым и купщIэхэр» зи фIэщыгъэ щIэныгъэр иджыблагъэ щекIуокIаш. Президент грантхэм я фондым и дэлэныкъуныгъэ хэлъу къызэрагъэпэщ Іуэхугъуэр Кавказым щыпсэу лъэпкъхэм Кавказ дагъэбгъэурыкIуэ щэнхабзэ лъапIэныкIуэ зыужауад, Зэуэ здадащIэ Іуэхугъуэхэм я махуэм ирихьелIэуи ирагъэкIуэкIаш.

КАВКАЗ щыналъэм щыпсэу лъэпкъхэм я тхыдэм, зэрахьэ хабзэхэм, а жылагъуэ зэхэтыкIэхэм хэлъ щхьэхуэныгъэхэр къэзыхутэ щIэныгъэлIхэр зыхэта зэхуэсыр теориерэ Іуэхугъуэ зэмылIэужьыгъуэхэмкIэ гъэнщIат, «къэхутакIуэрэ» «гъэнэхуакIуэрэ» унэтIыныгъитIым тещIыхьа псалъэмакъ щхьэпэхэмкIи къызэгъэпэщат.

ЩIэныгъэм кърихьэлIауад «ЩIэныгъэ» урысейпсо жылагъуэ зэгуфхэныгъэм Кавказ Ищхъэрэм хьихьэ щыналъэхэм я зыужьныгъэмкIи и къудамэм и унафэщI Джадов Александр, КъБР-м ЩIалэгъуалэм я Іуэхуэмкlэ и министерствэм щIалэгъуалэ политикэмрэ гъэсэныгъэ лэжьыгъэмкIэ и къудамэм и унафэщI Балэ Олег, КъБКъУ-м щIэныгъэ-къэхутэныгъэ кIи инноваци Іуэхугъуэхэмкlэ и къудамэм и унафэщI Тумэ Аскэр, Жылагъуэ къэхутэныгъэхэмкIэ институтым уэзщIакIуэ лэжьыгъэхэмкIэ и Іуэхущапlэм и унафэщIым и къуэдзэ Савельев Георгий сымэ. Абыхэм я псалъэмакъым къызэрыхэщамкIэ, кIуэ пэтми къызэщIэлпlэуэрэ дунейм къыщекIуэкI Іуэхугъуэхэм ятепщIыхьмэ, щIэнIуатэм жылагъуэ-политикэ кIи экономикэ мыхьэнэзшхуэ иIэщ, тхыдэ щIэныгъэм и практикэ къарум хигъэхъуэнуи Іэмал кърет.

ЩIэнIуатэм хэтхэм КъБР-м щIалэгъуалэм я Іуэхуэмкlэ и министрым къыбгъэдэкIыу фIэхъус псалъэкIэ захуэзыгъэза Балэ Олег зэрыжиIамкIэ, Кавказым щыпсэу лъэпкъэр гъэнэгу зэхуэзыщI, абыхэм я зэхуакум дэлъ зэпыщIэныгъэхэр зыгъэбыдэ сыт хуэдэ жэрдэмш пщIэ хуэфащэщ.

«Ди лъэпкъхэр игъащIэми зэгъэнэгъуу, я гуауи я гуфIэгъуи здагъэушу здопсэу. Сыт хуэдиз щхьэхуэныгъэ я щэнхабзэм, лъэпкъ щIэжьм, дунейм еплъыкIэхэм хэмылъми, ахэр щопсэу зы щIэнальэ, здагъэушу зы тхыдэ. Дэ ди пщэрылъщ ди щхьэхуэныгъэхэм я мызакъуэу, дыззэщIыналIэхэми тетхъуэгъу Іэкъыгъэ едгъэкIуэкIыну, къытщIэуэ- щащ Савельев Григорий.

Тумэ Аскэр и къэпсэлъныгъэр теухуат Кавказым щыпсэу лъэпкъхэм я къежьапIэмрэ щIыналъэм и этнополитикэ тхыдэмрэ.

«ЩIэныгъэм куэд лъандэрэ щызэфIэува Іуэху еплыкIэм ипкъ иткIэ, Кавказым щыпсэу лъэпкъхэр гупитIу зэщхьащагъэкI: щIыдэлъху лъэпкъхэмрэ тхыдэ къэхутэгъэ зэмылIэужьыгъуэхэм яужькIэ къэкIуа лъэпкъхэмрэ жиIэу. Псоми зэрытщIэщи, щIыдэлъху лъэпкъхэр щIыналъэм къыщекIуэкI политикэ гъащIэм нэхъ кууэ хэпщIащ, абы и кьызэгъэпэщыкIэ хъунум нэхъ жану ёхьэ, лъэпкъ Іуэхум щынэсам дже, щIыхубэр нэхъ зэкъуегъэувэ. Абы къыхэкIыу Кавказым щыпсэу лъэпкъхэм я зэхуаку дэлъ зэхущIыкIэхэр, Іэмал зэрыIэкIэ, политикэ нахуэм тегъэтын хуейщ, щыгъуэм зымащIэкIэ къызэщIигъэлпlэну щынагъэ зэрыщыIэм къыхэкIыу, бзэм, щэнхабзэм, политикэм, экономикэм епха къэрал мардэхэр зэпэщэчауэ икIи сакъыу мыбдеж къыщыхэлъхьэн хуейщ, - жиIащ Тумэ Аскэр.

- Лъэпкъхэм ижь лъандэрэ къадэгъэугурыкIуэ хабзэхэр дзыхьымрэ пжжыгъэмрэ ятещIыхьауэ зэрыщыгъэм къыхэкIыу, а лъапIэныгъэхэм я мыхьэнэр кIуэщIакъым, уебгъэмэ идыкрей дунейм нэхъ къару иIэ хьауац, къэралым къыхилъхьэ политикэм ахэр къыхилъытэмэ, къэхъункIэ узытегуэзвыхь зэныкъуэкIу куэд къемыжьэу игъэужьыхьи къаруи иIэщ. «Кавказым и купщIэхэр» пэуэщIэщ къызэрыхалъхьэрэ ящIэм къызэрыхалъхьэрэ ящIэкIэ, ильэситI къудей хъуауэ аращ. Зытеуухари зыщ: щIэныгъэм и гуманитар унэтIыныгъэм къыхихьэ щIалэгъуалэм ирагъэкIуэкI къэзыгъэнагъэхэр Кавказым щыпсэу лъэпкъхэр къунэгъу зэхуэзыщI Іэзыхгъуэхэм трагъэпсихьыныр. Абы теухуауэ щIэныгъэрыпхьэхэр, жылагъуэ лэжьакIуэхэр, къэралыкъуэхэр зэтIущIэну, зэрыгъэуэ зэдзэгъэнжьэну, лъэпкъыбзэр зэзыгъэуIу, абы-кIэм я щэнхабзэ купщIэхэр къэзыгъэнахуэ дамыгъэхэр тщIыну ди гугъэщ».

Фигу къэдгъэкIыжьыщи, «Кавказым и купщIэхэр» щIыналъэ къыщалIэм и лэжьыгъэр «Кавказ щIыналъэм и къэхъуIэныр» зи фIэщыгъэ, кадрэр гъэхьэзырыныкIэ къэралпсо программэм кьихъэув мардэхэр зэфIэхьыныр хуэзэгъащ, ар гъэзэщIа зэрыхъуэ кIэлъоплъ УФ-м и Президентым и полномочнэ лыкIуэу Кавказ Ищхъэрэ щIыналъэм щыIэр, Президент грантхэмкIэ фондыр, Политологэм я урысейпсо зэгухьэныгъэр.

ШУРДЫМ Динэ.

Хы фIыщIэм къуэкIыпIэмкIэ щыIэ и псыIум адыгэхэр, абазэхэр, убыххэр ильэсищэ бжыгъэкIэ зэдыIусыгъащ. Абы къыхэкIащ зым и бзэр адрейм зэригъащIэу зэрызэдекIуэкIари, я псэльэнIэм хэт я языныкъуэ жыIэкIэхэр гъунэгъу льэпкъэм къызэращтари, лъабжьэ зэхуэмыдэхэр щыпIэщIэхэм зэрыщызэхэсыр.

Сочэ къалэ и Iэгъуэблагъэм къыщагъэсэбэп фIэщыгъэхэм хэт язныкъуэ жыIэкIэхэм щыIуа убыхыбзэм, садзэхэм (абазэ лъэпкъщ) я бзэм, нэгъуэщIхэми къаухэла псалъэпкъ щхьэхуэу тIуащIэ-щащIэу зэхэухуэнахэр.

Ауэ щыIыукIи, мы тхыгъэм дыщытепсэлIыхьыжьащ а щыкIэм тету къэхъуа щыпIэщIэхэм ящыщ зыбжанэм.

Анэкъуэпсы - Анакопсы

Хы фIыщIэр зи кIуэнIэ Ашэ Хьэджыкъуэ (Хьэжыкъуэ) шапсыгъ къуажэм деж, сэмэгу лъэныкъуэмкIэ къыщыхэльадэ псы бгъунжхэм ящым зэреджэм ехьэлIауэ епльыкIэ зыбжанэ щыIэщ.

Лъахэхутэхэм я нэхъыбэм зэрытрагъэчныныхьымкIэ, фIэщыгъэр Іыхьищу зэхэтщи, ящ Іыхьэр хуэпхъ хьунущ абаз-абхъаз-убыххэм я бзэхэм зэдыхэт «Ан/Ана» псалъэу тхьэхэм ящыщ зым зэреджэу щытащ. ЕтIуанэ пычыгъэр, адыгэбзэм и Іыкlэ псоми щыхалъагъуэ «къуэ» жыIэкIэм хуэкIуэр, абы кIэлъокIуэ. Ар, дызэрыщыгъуазэщи, къызэрыдгурыIуэ хьунур тIууэ зэщхьэщокI: ящэр – «къуэладжэ», «къуэкIий», «тIуащIэ» мыхьэнэхэм тедгъахуэрыц, етIуанэр – «бын», «щIэбл» зыгурыгъэIуэкIэрщ. «Анэкъуэпсы» фIэщыгъэм и ещанэ Іыхьэр «псы» жыхуэтIэрщ. Ауэ щыхъуки, къыризэщIэтхъуэжу кхъухдгъэщынщи, зэпкърыт щыIепIэщIм и етIуанэ-ещанэ Іыхьэ «къуэпсы»-р лъахэхутэхэм я нэхъыбэм зыхуагъэкIуэжыр «псыр зыдэт къуэ» е арыхэсу «псы ёжж» жыхуиIэрщ.

Зэрыщыту къатдтэмэ, щIыпIэщIэр къызэрыдгурыIуэ хьунур «Ан/Анэ тхьэм и псы къуэкIий» мыхьэнэм хуэдгъакIуэщ (ищхьэкIэ зи гугъу тщIа лъахэхутэхэм зэрагъэуэвам дытетмэ).

Фlэщыгъэм и къэхъукIэм ехьэлIауэ нэгъуэщI егупсысыкIи щыIэщ. Пасльэм папщIэ, къызыхэкIа льэпкъым ижьыIэрэ къыдекIуэкIа щыпIэщIэхэр зэхуэхьэсыжьыным ильэс куэдкIэ яужь ита ди льэхэгъу КIуэкIуэ Жэмалдин 1974 гъэм къыдигъакIа «Адыгэкая (Черкесская) топонимика» и тхылъым зэритым тетщIыхьмэ, «Анэкъуэпсы» щIыпIэщIэм и къэхъукIэ «Анапэ» фIэщыгъэм и къуэнэхукIэм ещхьщ. ТIуми хэт «ана» Іыхьэр КIуэкIуэм зыхуигъадзэр убыххэр псы ёжэхэм зэреджэу щыта «анохьв» псалъэмрэ абхъаз щIыпIэщIэ зыбжанэу а едзыгъэмкIэ къыщидзэхэмрэщ: хурагъэшащ Белгород, Воронеж областхэм, Краснодар, Ставрополь краймрэ, Шэшэным, Къэрэшей-Шэрджэсым, Осетие Ищхъэрэ - Аланием, Къырымым, Луганск республикэм, нэгъуэщIхэмми.

ЖыгыщIэхэр мы гъэм ящIащ Савельев Григорий.

Тумэ Аскэр и къэпсэлъныгъэр теухуат Кавказым щыпсэу лъэпкъхэм я къежьапIэмрэ щIыналъэм и этнополитикэ тхыдэмрэ.

«ЩIэныгъэм куэд лъандэрэ щызэфIэува Іуэху еплыкIэм ипкъ иткIэ, Кавказым щыпсэу лъэпкъхэр гупитIу зэщхьащагъэкI: щIыдэлъху лъэпкъхэмрэ тхыдэ къэхутэгъэ зэмылIэужьыгъуэхэм яужькIэ къэкIуа лъэпкъхэмрэ жиIэу. Псоми зэрытщIэщи, щIыдэлъху лъэпкъхэр щIыналъэм къыщекIуэкI политикэ нахуэм тегъэтын хуейщ, щыгъуэм зымащIэкIэ къызэщIигъэлпlэну щынагъэ зэрыщыIэм къыхэкIыу, бзэм, щэнхабзэм, политикэм, экономикэм епха къэрал мардэхэр зэхэтщIыкIыу, а лъапIэныгъэхэм я мыхьэнэр кIуэщIакъым, уебгъэмэ идыкрей дунейм нэхъ къару иIэ хьауац, къэралым къыхилъхьэ политикэм ахэр къыхилъытэмэ, къэхъункIэ узытегуэзвыхь зэныкъуэкIу куэд къемыжьэу игъэужьыхьи къаруи иIэщ. «Кавказым и купщIэхэр» пэуэщIэщ къызэрыхалъхьэрэ ящIэм къызэрыхалъхьэрэ ящIэкIэ, ильэситI къудей хъуауэ аращ. Зытеуухари зыщ: щIэныгъэм и гуманитар унэтIыныгъэм къыхихьэ щIалэгъуалэм ирагъэкIуэкI къэзыгъэнагъэхэр Кавказым щыпсэу лъэпкъхэр къунэгъу зэхуэзыщI Іэзыхгъуэхэр трагъэпсихьыныр. Абы теухуауэ щIэныгъэрыпхьэхэр, жылагъуэ лэжьакIуэхэр, къэралыкъуэхэр зэтIущIэну, зэрыгъэуэ зэдзэгъэнжьэну, лъэпкъыбзэр зэзыгъэуIу, абы-кIэм я щэнхабзэ купщIэхэр къэзыгъэнахуэ дамыгъэхэр тщIыну ди гугъэщ».

Фlэщыгъэм ехьэлIауэ Іэзыхгъуэхэм и къэхъукIэм ехьэлIауэ нэгъуэщI егупсысыкIи щыIэщ. Пасльэм папщIэ, къызыхэкIа льэпкъым ижьыIэрэ къыдекIуэкIа щыпIэщIэхэр зэхуэхьэсыжьыным ильэс куэдкIэ яужь ита ди льэхэгъу КIуэкIуэ Жэмалдин 1974 гъэм къыдигъакIа «Адыгэкая (Черкесская) топонимика» и тхылъым зэритым тетщIыхьмэ, «Анэкъуэпсы» щIыпIэщIэм и къэхъукIэ «Анапэ» фIэщыгъэм и къуэнэхукIэм ещхьщ. ТIуми хэт «ана» Іыхьэр КIуэкIуэм зыхуигъадзэр убыххэр псы ёжэхэм зэреджэу щыта «анохьв» псалъэмрэ абхъаз щIыпIэщIэ зыбжанэу а едзыгъэмкIэ къыщидзэхэмрэщ: Белгород, Воронеж областхэм, Краснодар, Ставрополь краймрэ, Шэшэным, Къэрэшей-Шэрджэсым, Осетие Ищхъэрэ - Аланием, Къырымым, Луганск республикэм, нэгъуэщIхэмми.

ЖыгыщIэхэр мы гъэм хурагъэшащ Белгород, Воронеж областхэм, Краснодар, Ставрополь краймрэ, Шэшэным, Къэрэшей-Шэрджэсым, Осетие Ищхъэрэ - Аланием, Къырымым, Луганск республикэм, нэгъуэщIхэмми.

Мудэвейхэмрэ аптIэхъуэхэмрэ я фэеплъ

● ЩIыпIэцIэхэр

«Ана-хьэ», «Ана-къэпсэ» («ана-къэ» - «мыл джей»).

Зэрынэрылъагъуэщи, псыцIэр этимологие и лъэныкъуэкIэ ди нобэми и кIэм нэсу зэпкърыха хъуакъым.

Ажек – Ажы-къуэ - Ажэ-къуэ

Сочэ псым ижьырабгъу лъэныкъуэмкIэ къыщыхэльадэ и къуэпсхэм ящI. ІыхьитIу зэхэт фIэщыгъэм кърагъэкIым ехьэлIауэ епльыкIэ зыбжанэ щыIэщ.

Абыхэм ящыщ зым и гугъу тщIынщи, «ажы»-м убыххэм я бзэкIэ къикIыр дэ, адыгэхэм, «уэс» зыхужьIэрщ, «къуэ» - м, дызэрыщыгъуэзэщи, ди бзэм мыкъэнэуэ тIу щIIэщ: «и бын» жыхуэтIэмрэ «къуэладжэ» е «тIуащIэ» къызэрыкIымрэ. Аращи, щIыпIэщIэм хуэгъэзауэ апхуэдэ бгъэдыхьэкIэ зиIэкIэ зэрегупсысымкIэ, фIэщыгъэр къызэрыдгурыIуэ хъунур «уэс Іэшкlэм къигъащIа псы цIыкIу», «уэс бын» е «уэсыр щIэх зыдэмыбзэхыкIыж къуэладжэ» жыхуиIэкIэрщ.

НэгъуэщI епльыкIэхэри щыIэщ. БзэщIанигъэлI КIуэкIуэ Жэмалдин зи гугъу тщIы псы цIыкIум фIащар зыхуигъэкIуэжар къурш псэущхьэу «ажэ» жыхуэтIэм «я зэхуэсыпIэ къуэбжьу» мыхьэнэм техуэщ.

Адыгэхэм я Хэкужьым и щыпIэщIэхэм ящыщу зрамыхуэщIэхэм я зэхэтыкIэр зыфIэгъэщIэгъуэну, абыхэм я зэхэгъэуэвэкIэр зыгурыгъэIуэным зэманышхуэ тезыгъэкIуэда лъахэхутэ Ворошилов Владимир «Топонимы Российского Черноморья» и тхылъым зэритымкIэ, фIэщыгъэр щIыпIэдэлъху убыххэм я деж зэрыщыIуу щытар «ажэ-къуэ» жыIэкIэм хуэкIуэщ. ИтIани, «ажэ»-р, абыхэм я бзэм зэрыхэтымкIэ, дэ, адыгэхэм, «щых» зыхужьитIэ псэущхьэм дыззеджэрщ. Ауэ щыхъуки, Ворошиловым гу зэрылъитамкIэ, щыпIэщIэр зыхэтхъ хьунур «щыхьым и къуэ цIыкIу» е «щыхьэр куэду щызэхэзекIуэ псыхъуэ» жыхуэтIэм ящщ.

Бзыч – Псы щIыIэ

Тхыдэ мыжыкъэзм къызэрыхэщыжьмкIэ, шэрджэсхэм я Хэкужьыр зыгъэдахэ Шахэ псышхуэр, зэрыщыту къэтщтэнщи, хы фIыщIэм щыхэхуэж и нэпкъым деж къыщыщIэдзауэ ищхьэкIэ къыщыхэлъэдэж и къуэпсхэу Бзычрэ Бзыгурэ нэсыху убыххэмрэ щапсыгъэкIэ я щыналъэхэм я зэпылъыпIэну щытащ.

Зи гугъу тщIа псы къуэпсхэм яз Бзыч сэмэгу лъэныкъуэмкIэ Шахэ щыхэхуэжыр хы фIыщIэм километр 30-кIэ пылъащ. БзэщIэныгъэлIхэм я нэхъыбэр щыхьэт зэрытехъуэмкIэ, убыхыбзэм къыхэхъуэкIа псыцIэр Іыхьитlу зэхэтщ: ящэр - «бзы» - «псы», етIуанэр - «чIы» - «чIыIэ». «Псы щIыIэ» жыхуиIэщ.

Хобза-Хъуэбзы-Хъуэпсы

Сочэ хьалэшхуэм ищхьэрэ-къуэхьэпIэмкIэ километр 19-кIэ ухуекIуэтхэмэ, узыщрихьэлIэ псы щIыкIум зэреджэщ. Ар хы фIыщIэм щы-хэхуэжьем дежь зыщцызыбгъуэ зыгъэпсэхупIэми а цIэ дыдэр зэрехьэ.

Фlэщыгъэм ехьэлIауэ Іуэху епльыкIэ зыбжанэ щы-Іэщ. Абыхэм ящыщу нэхъ трагъакIуэр ар убыхыбзэм къызэрыхэхъуакIащ. «Хъуэ» псалъэм аптIэхъуэхэм я бзэкIэ кърагъэкIыр дэ, адыгэхэм, «кхъуэ» зыхужьитIэщ. «Бзы» пычыгъуэр, ищхьэкIи зэрыщыжьитIащи, зыхуэкIуэр зэрыщыжьитIащи, зыхуэкIуэр «псы»-щ. Араща, Хобза-Хъуэбзы-Хъуэпсы. НэгъуэщIу жьитIэмэ, «Кхъуэпс» мыхьэнэращ фIэщыгъэр зэрыщыту къыззэрыбгурыIуэ хъунур.

Ди жыгхэр куэдым ящэху

«Россельхознадзор»-м и щыналъэ управленэу Кавказ Ищхъэрэм щыIэм иджыблагъэ къыззэриттамкIэ, Къэбэрдей-Балъкъэрым 2023 гъэм къэралым и нэгъуэщI щыналъэхэм жыгыщIэ цIыкIуу зы мелуаным щIигъу яхуиутIыпщащ. ЩэхуакIуэхэм хурагъэшэн ипэ къихуэу, ахэр карантинным щаIыгъщ икIи я фIагъыр, уэсыфэ япкърытрэ япкърымытрэ щыIэзагъэкI «Жылапхъэхэм яIэ фIагъыр къэпщытэнымкIэ центр» ФГБУ-м и Кавказ Ищхъэрэ къудамэм.

ЖыгыщIэхэр мы гъэм хурагъэшащ Белгород, Воронеж областхэм, Краснодар, Ставрополь краймрэ, Шэшэным, Къэрэшей-Шэрджэсым, Осетие Ищхъэрэ - Аланием, Къырымым, Луганск республикэм, нэгъуэщIхэмми.

ЖыгыщIэхэр мы гъэм ящIащ Савельев Григорий.

Тумэ Аскэр и къэпсэлъныгъэр теухуат Кавказым щыпсэу лъэпкъхэм я къежьапIэмрэ щIыналъэм и этнополитикэ тхыдэмрэ.

«ЩIэныгъэм куэд лъандэрэ щызэфIэува Іуэху еплыкIэм ипкъ иткIэ, Кавказым щыпсэу лъэпкъхэр гупитIу зэщхьащагъэкI: щIыдэлъху лъэпкъхэмрэ тхыдэ къэхутэгъэ зэмылIэужьыгъуэхэм яужькIэ къэкIуа лъэпкъхэмрэ жиIэу. Псоми зэрытщIэщи, щIыдэлъху лъэпкъхэр щIыналъэм къыщекIуэкI политикэ нахуэм тегъэтын хуейщ, щыгъуэм зымащIэкIэ къызэщIигъэлпlэну щынагъэ зэрыщыIэм къыхэкIыу, бзэм, щэнхабзэм, политикэм, экономикэм епха къэрал мардэхэр зэхэтщIыкIыу, а лъапIэныгъэхэм я мыхьэнэр кIуэщIакъым, уебгъэмэ идыкрей дунейм нэхъ къару иIэ хьауац, къэралым къыхилъхьэ политикэм ахэр къыхилъытэмэ, къэхъункIэ узытегуэзвыхь зэныкъуэкIу куэд къемыжьэу игъэужьыхьи къаруи иIэщ. «Кавказым и купщIэхэр» пэуэщIэщ къызэрыхалъхьэрэ ящIэм къызэрыхалъхьэрэ ящIэкIэ, ильэситI къудей хъуауэ аращ. Зытеуухари зыщ: щIэныгъэм и гуманитар унэтIыныгъэм къыхихьэ щIалэгъуалэм ирагъэкIуэкI къэзыгъэнагъэхэр Кавказым щыпсэу лъэпкъхэр къунэгъу зэхуэзыщI Іэзыхгъуэхэр трагъэпсихьыныр. Абы теухуауэ щIэныгъэрыпхьэхэр, жылагъуэ лэжьакIуэхэр, къэралыкъуэхэр зэтIущIэну, зэрыгъэуэ зэдзэгъэнжьэну, лъэпкъыбзэр зэзыгъэуIу, абы-кIэм я щэнхабзэ купщIэхэр къэзыгъэнахуэ дамыгъэхэр тщIыну ди гугъэщ».

Фlэщыгъэм ехьэлIауэ Іэзыхгъуэхэм и къэхъукIэм ехьэлIауэ нэгъуэщI егупсысыкIи щыIэщ. Пасльэм папщIэ, къызыхэкIа льэпкъым ижьыIэрэ къыдекIуэкIа щыпIэщIэхэр зэхуэхьэсыжьыным ильэс куэдкIэ яужь ита ди льэхэгъу КIуэкIуэ Жэмалдин 1974 гъэм къыдигъакIа «Адыгэкая (Черкесская) топонимика» и тхылъым зэритым тетщIыхьмэ, «Анэкъуэпсы» щIыпIэщIэм и къэхъукIэ «Анапэ» фIэщыгъэм и къуэнэхукIэм ещхьщ. ТIуми хэт «ана» Іыхьэр КIуэкIуэм зыхуигъадзэр убыххэр псы ёжэхэм зэреджэу щыта «анохьв» псалъэмрэ абхъаз щIыпIэщIэ зыбжанэу а едзыгъэмкIэ къыщидзэхэмрэщ: Белгород, Воронеж областхэм, Краснодар, Ставрополь краймрэ, Шэшэным, Къэрэшей-Шэрджэсым, Осетие Ищхъэрэ - Аланием, Къырымым, Луганск республикэм, нэгъуэщIхэмми.

ЖыгыщIэхэр мы гъэм хурагъэшащ Белгород, Воронеж областхэм, Краснодар, Ставрополь краймрэ, Шэшэным, Къэрэшей-Шэрджэсым, Осетие Ищхъэрэ - Аланием, Къырымым, Луганск республикэм, нэгъуэщIхэмми.

ЩIэблэр усэ къоджэ

ЩIэблэр усыгъэм пэгъунэгъу пщIымэ, псалъэ къыхэщIыпкIахэм я купщIэр зыхащIэ. Абы езы ныбжьыщIэхэми я гупсысэр етIэпI, дахагъэм дихьэх, гуапагъэм я гур хуопабгъэ. КъытщIэхъуэхэм тхыльхэр фIыуэ щыбогъэльагъуф библиотекэхэм.

НАЛШЫК, Ныбжьыщlэхэм я республикэ библиотекэу Мечиев Кязим и цIэр зезыхьэм ди щIыналъэхэм щыщ школакIуэхэр щыхэпеуауэ Къэшэж Иннэрэ Зульакуловэ Танзилирэ я усэхэм гъэхуауэ къеджэнымкIэ. Ялэу, видеогъэльэгъуэныгъэу ахэр еплъащ усакIуэ бзылъхугъэхэм я гъащIэмрэ я Іэдакъэщlэкlэхэмрэ теухуауэ зэхагъэувам. Ныбжьыщlэхэр зыхащIэу къеджащ езыхэм фIыуэ ялъагъу сатырхэм. Усэхэр теухуат Хэкум, адэжь щIыналъэм, щIыуэпсым и дахагъэм, щIыхум и хьэл-щэнхэм, ныбжьэгъуфIэм, нэгъуэщI куэдми. НыбжьыкIэ гупищу гуэщауэ къеджащ щIыкIуэр усэ.

Зэпеуэм и къэпщытакIуэ гупым хэтащ КъБР-м и щIыхьэ сурэтыщI Жылэ Анатолэ, усакIуэ Болатов Юруслан, щIэныгъэхэмкIэ Дунейпсо Адыгэ Академиемк и член-корреспондент, журналист Къанэкъуэ-Фырэ Анфисэ.

Нэхъыщlэ дыдэхэм я бжьыпэр щащубыщащ Шэрэдж Алинэрэ Соколов Елисейрэ. ЕтIуанэ хъуащ Гъэныбэ Элинэ. Ещанэ ушыпIэр Шэрьб Къантемир

● Театр

Дыгъужь кІапсэ

Щоджэнцыкіу Алий и цІэр зезыхьэ Къэбэрдей къэрал драмэ театрым лэжьыгъэщІэ утыку къыщирихьэкІэ, адыгэбзэр фІыуэ зыльагъу, а Іэхэущ Іапім и гуащІэм дихьэх дэтхэнэри щогуфІыкІ. Урысей Федерацэм щІыхь зиІэ и артист, театрым и режиссёр нэхъыщхьэ Шыбзыхьуэ Басир игъэуваУ мазаем и 29, Гъатхэпэм и 1 пщыхьэщхьэм ягъэлъэгъуар КъШР-м щІыхь зиІэ и журналист, усакІуэ цІэрыІуэ Бемырзэ Зураб и «Дыгъужь кІапсэ» пьесэм къытращІыкІа спектаклщ...

АНЭДЭЛЪХУБЗЭР зи щІасэхэм я мызакъуэу, нэгъуэщІ лъэпкъхэм къыхэкІахэми (тхьэкІумэІулъхьэхэмкІэ уедалІуэ хьуэу, спектаклыр здеКІуэкІым ар урысзбзэкІэ зэрадзэкІ) зыкъраГъэхьэлІат премьерэм. Пэшым ущІэзышэ уэзджынэм щІыгъуу цІыхухэм я тІысыпІэхэр зрагъэгъуэтри, и зэманым спектаклым щІидзащ. Абы хэтщ Къардэн Зэуэ (Мурат и роныр мегъэззащІэ), Жанатаевэ Марьям (Мурат и щхьэгъусэ Іэмалэ), КъБР-мрэ Ингуш Республикэмрэ щІыхь зиІэ я артист Хьэщэ Къанщокий (Іэмалэ и адэ Мэзан), КъБР-м и щІыхьфэ, Адыгейм щІыхь зиІэ я артисткэ Шыбзыхьуэ Басрэт (Іэмалэ и анэ Хьэбылэ), Шыдгын Тимур (Мэзанрэ Хьэбылэрэ я къуэ Іумал), КъБР-м щІыхь зиІэ и артист Тэмазэ Лиуан (Мэзан и ныбжьэгъу Уэйил. Мы ролыр зэблэкІыу Лиуанрэ КъБР-м щІыхь зиІэ и артист Лу Рэмэзанрэ ягъэззэщІэнущ), Токъу Ибрэхьим (щІалэ цІыкІыр).

Спектаклым къыщыІэтар ди зэманым куэду узыщІрихьэлІІэ Іуэхущ, щхьэусыгъуэ мы хьэнэншэ дыдэ щхьэкІэ зэщхьэгъусэхэр зэбгъэдэкІыж зэрыхьэрщ, абыхэм зэдагъэуэта бынхэр бэлыхь зэрыхадзэрщ, адэ-анэм яку кьыдэхъуэ зэгурымыІуэм, игъащІэкІэ къыдэмыжжыкІэ жьхуаІэм хуэдэу, я сабиипхэр зэрызэщигъэурщ.

«Пьесэр – ди нобэрей гъащІэрщ. Абы лъабжьэ хуэхъуэ Іуэхугъуэ гугъур унагъуэ куэдым жьэхэуащ. Жыгым и дежкІэ нэхъыщхьэр, ар зы-гъашхэр лъабжьэр арамэ, цІыхум и щІэдзапІэр унагъэурщ. Унагъуэм къыщежьэ дэтхэнэ Іуэху къиинри, зэман дэкІа иужь, лъэпкъ псом ей мэхъу. Апхуэдэ дыдэщ хабзэу унагъуэ ильхэри - зэман-зэманкІэрэ ар цІыхубэм мардэ хуохъу. Араущ, нэхъыжьхэм я ныбжьымрэ абыхэм дызыщІапІыкІа хабзэхэмрэ пщІэ хуэзыщІ щІэблэ узыншэ дыхуейимэ, а псор ди унагъуэхэм я деж къыщедгъэжьапхъэщ...» - жеІэ Бемырзэ Зураб, и Іэдакъэщ Іэкіым и куп-щІэм и гугъу щищІкІэ.

Къэбгъэльэгъуэмэ, спектаклым къыхэбгъуэтынущ гушыІэ щаби, ауан мащІи, фІыуІагъуныГэи, пщІэ-нэмыси, узыгъэдыжьэшхи, уи нэпс къезыГаакІуи. Муратрэ Іумалрэ я зэхуаку къыдэхъуэ зауэбанэ мащІэм цІыхухэр егъэдыхьэшх, Мэзанрэ Уэйилрэ я зэныбжьэгъуГэм уегъэгушхуэ, гуапагъэрэ гулъытэрэ я зэхуаку зэрыдэмыльмыр щхьэусыгъуэу яхуэхъуу зэбгъэдэкІыжа Муратрэ Іэмалэрэ я узыщІагъэгупсысыж, я сабийм и хьэтыркІэ зы защІыжыну мурад зэращІам щхьэкІи угуфІэ, нэхъыжь и псалъэ щхьэкІ унагъуэ дахэ щыкІуи іІуоплъэ Мэзан зи тхьэмадэ жьэгу пащхьэм.

Зи унагъуэр зыфІэкІуэда, зи щхьэм пщІэ хуэзыщІыж щІыхухъум и гупсысэкІэ ешы Мурат и псалъэхэм нэхърэ нэхъыфІу зыкм къыбжиІэфынкъым, абы зызригъапщэри гъэщІэгъуэнщ. И сабий гукъэкІыжщ хуемыгъэхыу икІи хузыщымыгъэгъупщэу абы кьыдэгъуэгурыкІуар, и щхьэгъусэм ирипсэлъэпІэр. «СыщыкІут. Ди хьэблэпІэр щІэкІуэ дэкІщ, кьэпхъэнэм бгъэдахуэри, дыгъужь къаубыдауэ щытащ. ЯмыукІыу кьыдашат къуажэм. Дыгъужьыр кІапсэкІэ ирапхауэ жьгым бгъэдэтт. Дэри, пщІэрэ, псори дыбгъэдэпъуэдауэ деплъыртт, кьэблэ сабийхэр мывэкІэ еуэрт, зэрыгъэкІийт, зэрызекІыртт. Ауэ сэ дыгъужьым и нэм сыщІэплъэу сыщытт. И нэм... Щхьэхуиту зи гъащІэр зыхьа псэущхьэм кІапсэм и мыхьэнр къыдэмыжьэнкІэ жьхуаІэм хуэдэу, я сабиипсэр зэрызэщигъэурщ.

«Пьесэр – ди нобэрей гъащІэрщ. Абы лъабжьэ хуэхъуэ Іуэхугъуэ гугъур унагъуэ куэдым жьэхэуащ. Жыгым и дежкІэ нэхъыщхьэр, ар зы-гъашхэр лъабжьэр арамэ, цІыхум и щІэдзапІэр унагъэурщ. Унагъуэм къыщежьэ дэтхэнэ Іуэху къиинри, зэман дэкІа иужь, лъэпкъ псом ей мэхъу. Апхуэдэ дыдэщ хабзэу унагъуэ ильхэри - зэман-зэманкІэрэ ар цІыхубэм мардэ хуохъу. Араущ, нэхъыжьхэм

къыгъэлалэмэ, зэримытхьэлэнур. КІапсэм емыІэмэ, и пщэри хуит хьуэжу жьы зэрилъхьэнкІэ. Кьыгурыуэрт, ауэ хуейтэкъым. КІапсэр лалэ ищІмэ – кьыззрытекІуамкІэ зиумысыжьын хуейт, и щхьэхуитныгъэмрэ лІыгъэмрэ ищІу жьы Іубыгъуэ кьыззрищэхумкІэ зиумысыжьын хуейт! Жьы Іубыгъуэ! ЛІэмэ нэхъ кьищтэнут абы нэхърэ! И лІыгъэншагъэкІэ кІапсэм зыбжьхуиумыс нэхърэ. Сэри нобэ сыдыгъужьщ, Іэмалэ. А щІалэ цІыкІум кІэтІий кІапсэкІэ сепхащ. Уэлей сыдыгъужьмэ. СытекІуэдэнуми си пщэм илъ кІапсэм си лІыгъэншагъэ егъэльагъунукъым. Кьыкъуэгъэгъуэ, егъэзлъагъуфынукъым. Сыту жьыкІуэ дэкІщ, кьэпхъэнэм бгъэдахуэри, дыгъужь къаубыдауэ щытащ. ЯмыукІыу кьыдашат къуажэм. Дыгъужьыр кІапсэкІэ ирапхауэ жьгым бгъэдэтт. Дэри, пщІэрэ, псори дыбгъэдэпъуэдауэ деплъыртт, кьэблэ сабийхэр мывэкІэ еуэрт, зэрыгъэкІийт, зэрызекІыртт. Ауэ сэ дыгъужьым и нэм сыщІэплъэу сыщытт. И нэм... Щхьэхуиту зи гъащІэр зыхьа псэущхьэм кІапсэм и мыхьэнр къыдэмыжьэнкІэ жьхуаІэм хуэдэу, я сабиипсэр зэрызэщигъэурщ.

«Пьесэр – ди нобэрей гъащІэрщ. Абы лъабжьэ хуэхъуэ Іуэхугъуэ гугъур унагъуэ куэдым жьэхэуащ. Жыгым и дежкІэ нэхъыщхьэр, ар зы-гъашхэр лъабжьэр арамэ, цІыхум и щІэдзапІэр унагъэурщ. Унагъуэм къыщежьэ дэтхэнэ Іуэху къиинри, зэман дэкІа иужь, лъэпкъ псом ей мэхъу. Апхуэдэ дыдэщ хабзэу унагъуэ ильхэри - зэман-зэманкІэрэ ар цІыхубэм мардэ хуохъу. Араущ, нэхъыжьхэм

къыгъэлалэмэ, зэримытхьэлэнур. КІапсэм емыІэмэ, и пщэри хуит хьуэжу жьы зэрилъхьэнкІэ. Кьыгурыуэрт, ауэ хуейтэкъым. КІапсэр лалэ ищІмэ – кьыззрытекІуамкІэ зиумысыжьын хуейт, и щхьэхуитныгъэмрэ лІыгъэмрэ ищІу жьы Іубыгъуэ кьыззрищэхумкІэ зиумысыжьын хуейт! Жьы Іубыгъуэ! ЛІэмэ нэхъ кьищтэнут абы нэхърэ! И лІыгъэншагъэкІэ кІапсэм зыбжьхуиумыс нэхърэ. Сэри нобэ сыдыгъужьщ, Іэмалэ. А щІалэ цІыкІум кІэтІий кІапсэкІэ сепхащ. Уэлей сыдыгъужьмэ. СытекІуэдэнуми си пщэм илъ кІапсэм си лІыгъэншагъэ егъэльагъунукъым. Кьыкъуэгъэгъуэ, егъэзлъагъуфынукъым. Сыту жьыкІуэ дэкІщ, кьэпхъэнэм бгъэдахуэри, дыгъужь къаубыдауэ щытащ. ЯмыукІыу кьыдашат къуажэм. Дыгъужьыр кІапсэкІэ ирапхауэ жьгым бгъэдэтт. Дэри, пщІэрэ, псори дыбгъэдэпъуэдауэ деплъыртт, кьэблэ сабийхэр мывэкІэ еуэрт, зэрыгъэкІийт, зэрызекІыртт. Ауэ сэ дыгъужьым и нэм сыщІэплъэу сыщытт. И нэм... Щхьэхуиту зи гъащІэр зыхьа псэущхьэм кІапсэм и мыхьэнр къыдэмыжьэнкІэ жьхуаІэм хуэдэу, я сабиипсэр зэрызэщигъэурщ.

«Пьесэр – ди нобэрей гъащІэрщ. Абы лъабжьэ хуэхъуэ Іуэхугъуэ гугъур унагъуэ куэдым жьэхэуащ. Жыгым и дежкІэ нэхъыщхьэр, ар зы-гъашхэр лъабжьэр арамэ, цІыхум и щІэдзапІэр унагъэурщ. Унагъуэм къыщежьэ дэтхэнэ Іуэху къиинри, зэман дэкІа иужь, лъэпкъ псом ей мэхъу. Апхуэдэ дыдэщ хабзэу унагъуэ ильхэри - зэман-зэманкІэрэ ар цІыхубэм мардэ хуохъу. Араущ, нэхъыжьхэм я ныбжьымрэ абыхэм дызыщІапІыкІа хабзэхэмрэ пщІэ хуэзыщІ щІэблэ узыншэ дыхуейимэ, а псор ди унагъуэхэм я деж къыщедгъэжьапхъэщ...» - жеІэ Бемырзэ Зураб, и Іэдакъэщ Іэкіым и куп-щІэм и гугъу щищІкІэ.

Къэбгъэльэгъуэмэ, спектаклым къыхэбгъуэтынущ гушыІэ щаби, ауан мащІи, фІыуІагъуныГэи, пщІэ-нэмыси, узыгъэдыжьэшхи, уи нэпс къезыГаакІуи. Муратрэ Іумалрэ я зэхуаку къыдэхъуэ зауэбанэ мащІэм цІыхухэр егъэдыхьэшх, Мэзанрэ Уэйилрэ я зэныбжьэгъуГэм уегъэгушхуэ, гуапагъэрэ гулъытэ